

LITERATURA

Literatura – poznámky 5.A GVN

Martin Konhefr, GVN

9. ledna 2007

Úvod do teorie literatury

Vztahy člověka ke skutečnosti – 1. vztah materialisticko-praktický

- člověk posuzuje skutečnost podle toho, jak je (bude) pro něho užitečná, co mu dá.
Př.: židle – je pohodlná,...

– 2. vztah vědecko-teoretický

- člověk se ptá, co je podstatou pozorované skutečnosti, z jakých částí je složena, z čeho vzniká, jaké jsou zákonitosti.
Př.: židle – z čeho je vyrobena, chem. složení,...

– 3. vztah estetický

- člověk ve vztahu k dané skutečnosti prožívá silně citově zabarvené zaujetí.
Př.: židle – má pěkný design, líbí se nám,...

Umění

Základem umění je **estetický zážitek skutečnosti**. Obecně estetické osvojení je spíše **dojem**, naproti tomu umělecké osvojení se zakládá na úsilí pochopit skutečnost a určitým způsobem ji ztvárnit. Nemusí se to shodovat se záměrem autora, výsledné přijímání díla je nejen závislé na vlastnostech díla samotného, ale také na vlastnostech čtenáře. **Estetickou fci** (záměrné působení na vnímatele) **nemá žádná jiná skutečnost než umění**.

- zobrazovací – literatura, drama, část výtvarného umění
- nezobrazovací – hudba, tanec, část výtvarného umění

Literatura – litera – písmeno

- český ekvivalent – písemnictví
- krásná
- odborná

LITERATURA

Předmětem literatury je vše, co nás obklopuje, tedy hmotná (příroda, budova,..) a fantazijní (úvaha, cit, nálada,..)

Poetika – poetika je literárně teoretická disciplína, která pojednává o tom, jak je dílo realizováno

- termín pochází z řeckého *Poiétiké* – básnické umění
- zabývá se rytmem, rýmem, veršem, básnickými figurami,..

Struktura literárního díla – objektivně uchopitelné složky

- 1. Tématika** – soubor témat, které spolu většinou souvisejí a mohou tvořit vyšší témata a nižší témata
 - mezi tématy je vztah paralelní, nadřazený nebo podřazený (hierarchie). Nejobecnějším pojmem je celkové téma díla
 - výčet a uspořádání jednotlivých témat tvoří obsah literárního díla

Hlavní téma – hl. postava

Vedlejší téma

Motiv – nejdrobnější téma

Epizoda – vedlejší tematický celek

Vložka – volně vložený útvar do díla

Postavy – téma člověka, který v díle vystupuje

Prostředí – bývá popisováno / líčeno, všechna místa, kde se odehrává děj (hmotné i psychické)

Děj – změny toku událostí

- 2. Kompozice** – způsob spojení a uspořádání jednotlivých tematických celků do díla

čas v literárním díle – a) postup v časovém sledu

b) retrospektivní postup – zpětný

c) prolínání a) a b)

- 3. Jazyk** – funkce – sdělovací – sděluje informace
 - estetická – působí esteticky

základem je spisovný jazyk

V 2. pol. 19. stol. – využití nespisovných vrstev jazyka k charakteristice postav, v modernější literatuře jsou nespisovné prvky využity i v autorské řeči.

LITERATURA

Literární žánry – poznámky 5.A GVN

Martin Konhefr, GVN

9. ledna 2007

Epika

Lyrika

Lyrikoepika

podání – próza
verše

Epika – základem je **děj** – díla mají určitý syžet
– děj může být předložen ke čtení, ale i k předvedení – drama

rozdělení podle rozsahu – **malá epika** – bajka, příběh, bohatýrské písně
– **střední epika** – pohádky, pověsti, historické zpěvy,
legendy, novely, povídky, báje, mýty
– **velká epika** – román, epos

Lyrika – nemá děj, vyjadřuje city, nálady, vzpomínky,...

– **písně** – lidové (pracovní, milostné, vojenské,...)
– umělé

– výrazný rytmus, rým, refrén,...

– **óda** – oslavná báseň osobnosti, lidských výtvorů,..
– **hymnus** – nadnesenost díla → hymny
– **elegie** – žalozpěv – vyjadřují zármutek nad něčím
– **satira**
– **epigram** – krátký, podobný satíře, vtipný závěr
– **pásmo** – každý verš má své téma, jsou k sobě volně přikládány
– **drobná lyrika**

Lyrikoepika – **balada** – dějové prvky, dialogy, přímá řeč
– dopadá špatně

– klasická
– sociální
– prozaická

– **romance** – vyjadřuje radost, dopadá dobře
– **básnická povídka** – poema – děj, lyrické popisy

LITERATURA

- Drama** – **tragédie** – původně z Řecka, pochmurný děj, končí tragicky
– **komedie** – komické chápání skutečnosti
– komika – situační
– charakterová
– fraška
- **čínohra** – drama v užším slova smyslu
– hra ze života, realisticky pojatá
- **muzikál** – moderní žánr
– **melodram** – báseň doprovázená hudbou

další látka

LITERATURA

Literární vývoj – poznámky 5.A GVN

Martin Konhefr, GVN

9. ledna 2007

Nejstarší období

Kulturně historická situace

Pravěk – 35 000 000 let	Antropoidea
20 000 000 let	Prokonzul – Východní Afrika
4 000 000 let	dvojnožci – východní větev (stepi)
100 000 let	Homo
90 000 let	<i>Homo sapiens neanderthalensis</i>
65 000 let	<i>Homo sapiens sapiens</i>
10 000 let	
paleolit	jeskynní malby
neolit	metalurgie
eneolit	ozdoby
3 300 př. n. l.	vzniká písmo v Mezopotámii
3 000 př. n. l.	nástup starověku

– slovesné umění = ústní slovesnost tradice – neznámý autor
(překladla, přísloví, pranostiky,...)

Staré období

Starověk – mimoevropské starověké kultury (od 4. tisíciletí př. n. l. do 1. tis. př. n. l.)

Mezopotámie – Sumerové – Eufrat a Tigris

- vznik klínového písma – rytí do hliněných tabulek
 - texty hospodářského a právního charakteru
- nejdůležitější památka – **Epos o Gilgamešovi**
 - hledání odpovědí na závažné životní otázky a problémy (nesmrtelnost, strach ze smrti,...)
 - společné prvky s jinými mytologickými soustavami (Bible)

LITERATURA

Egypt – od 4. tisíciletí př. n. l.

– **hieroglyfické písmo** – zápisy naučné, lyrické, zábavné, oslavné,...

na papyrech
chrámových stěnách
stélách

– nejznámější památka – **O Sinuhetovi**

Indie – od 2. tisíciletí př. n. l.

– posvátné knihy **vědy** (védský jazyk)

– princ Siddhárta → Buddha – snaha poznat smysl života

– významná díla – eposy Mahábhárata
– soubor Rámájana

Čína – řada kmenů

– povodí **Jang'ce'tiang** a **Chuang'che**

– existence dokázána od 18. stol. př. n. l.

– technicky a hospodářsky **vyspělá**

– vynálezy – papír, porcelán, střelný prach,...

– **císař**

– nejstarší mýtus o lásce

– milostná lyrika – rozvoj mezi 3. a 7. stol. př. n. l.

– filozofické spisy – **Konfucius** – 5. stol. př. n. l.

jeho žáci sepsali traktát Hovory

– **taoismus** – člověk-příroda

– překladatel B. Mathesius – Zpěvy staré Číny

Persie – časté války, připojování území

– říše podmaněná Alexandrem Velikým

– Avesta – 7. stol. př. n. l.

– náboženské texty

– Zarathustra

– Kniha králů

Hebrejská kultura – spojovací můstek mezi civilizacemi středního Východu a Evropy

– hebrejské kmeny se na území dnešní Palestiny dostaly asi před 4000 lety

LITERATURA

- egyptské otroctví, země zaslíbená, sjednocení kmenů království
- římská nadvláda – Pilát Ponský
- Herodes
- první křesťané – Jan Křtitel, Ježíš

- Bible**
- průběh 1. tisíciletí př. n. l.
 - kolem 500 př. n. l. – ucelený soubor textů
 - šířila se ústní tradicí, zapsána byla kolem roku 500 př. n. l.
 - právní, literární, náboženské, výchovné, liturgické a jiné texty
 - dělení – starý a nový zákon (dohromady vulgata)

- Starý zákon** – pentateuch – pět knih Mojžíšových (tora)
1. genesis – stvoření světa
 2. exodus – hledání, odchod z Egypta
 3. leviticus
 4. numeri
 5. deuteronomium

- knihy proroků – dějiny Izraele, skutky proroků
- svaté spisy – žalmy, básnické knihy

- psáno hebrejsky a aramejsky
- starší, židovské náboženství ho uznává

- Nový zákon** – 4 evangelia – Marek, Matouš, Lukáš, Jan
- život a skutky Ježíše
 - skutky apoštolské – začátky křesťanské církve
 - epištoly – věrouka, organizace církve
 - apokalypsa – poslední soud
 - mladší, křesťané ho uznávají, židé ne

- inspirace z Bible – Michellangelo – Sixtinská madonna
- Da Vinci – Poslední večeře páně
 - Dan Brown – Da Vinci Code
 - Eduard Petiška

LITERATURA

Řecko – *archaické období* – **epika** – **Homér** – Ilias a Odyssea (eposy mytologie)

vychází částečně z historických skutečností,
přidává mytologické a fantastické prvky

Ilias – pravdivější (Trója)

Odyssea – Ithaka – příběhy na cestě domů

Hesiodos – Práce a dni – epická naučná báseň

Ezop – bajky

– **rozvoj lyrické poezie** – l. elegická – o vážných věcech
l. jambická – satirická
l. mélická – písně, verše s lyrou,
milostné, radostné
básně

– monodická – pro jednotlivce

– chórická – pro sbor

l. elegická – básník **Archilochos** – 7. stol. př. n. l.

– vážné, naučné verše

l. mélická – básník **Alkaios** – 7. – 6. stol. př. n. l.

– básnířka **Sapfó** – 6. stol. př. n. l.

– družina dívek

– milostná lyrika

– básník **Anakreon** – 6. stol. př. n. l.

– veselé popěvky

– víno, ženy, zpěv

– *attické období* – klasické období, největší množství lit. památek

– 5. – 4. stol. př. n. l.

– rozvíjí se – drama

– próza

drama – slavnosti Dionýsa

– tragédie – historická a mýtická témata

– písně kozlů

– komedie – kritický a satirický ráz

tragédie – Aischylos, Sofokles, Euripidés

– do dneška hraní

Aischylos – (525 – 456 př. n. l.)

– řeší mravní otázky

– dialogy

– hry – Prosebnice, Peršané, **Oresteia**

LITERATURA

Sofokles – (496 – 406 př. n. l.)
– více psychologicky prokreslené postavy
– hry – **král Oidipus**, Antigona, Elektra

Euripidés – (480 – 406 př. n. l.)
– deus ex machina – náhlé zjevení boha
– hry – Médea

komedie – **Aristofanés** – (445 – 380 př. n. l.)
– hry – Žáby, Jezdci, Mír, Lysistraté

– protiválečné hry

próza – filozofická, právnícká, umělecká, rétorika, historická

historická – **Hérodotos** – (484 – 430 př. n. l.)
– historie nevědecká

– **Thukýdides** – (460 – 400 př. n. l.)
– vědecká historie
– peloponéské války

rétorika – **Démostenés** – (4. stol. př. n. l.)
– tvůrce řeči filipika

filozofická – **Sokrates** – učil v rozmluvách
– dialogy zapsal jeho žák
– často byl proti athénské demokracii

– **Platón** – Sokratův žák
– díla Faidros, Menón, Symposion

– **Aristotelés** – Platonův žák
– (384 – 322 př. n. l.)
– díla Rétorika, Poetika

Zásada tří jednot v tragédii – jednota času, děje, místa.

LITERATURA

helénistické období – rozvoj dramatu – nová komedie

Náměty ze soukromí osob, rodinného života, politická témata u ne.

Menandros – Škarohlíd
– zlomky her

– rozvoj prózy – zábavná
– rozvoj poezie – lyrická

Theokritos – pastýřské idyly

– matematika, fyzika – Euklides, Archimédes

Řím – římská říše – **království** – do 5. stol. př. n. l. vládli králové etruského původu

republika – nepokoje

císařství – Augustus

– zaniká 476 n. l. – záp. říše římská

začátek středověku

– **archaické období** – **Livius Andronicus** – (280 – 207 př. n. l.)

– **Titus Maccius Plautus** – (250 – 184 př. n. l.)

– komedie dle řeckých vzorů
(nová komedie)

– hry – Pseudolus, Vychloubačný
voják, Komedie o hrnci

– **klasické období** – próza řečnická, historická, zábavná

– **Titus Lukretius Carus** – poezie naučná, tendenční
– dílo – O povaze věcí

– **Gaius Vallerius Catullus** – (84 – 54 př. n. l.)
– poezie lyrická, milostná

– **Publius Vergilius Maro** – poezie podporující císaře
Augusta
– díla – Zpěvy pastýřské, Zpěvy
rolnické, Aeneis

LITERATURA

Epos Aeneis – z minulosti římského císařského rodu, zapojuje římské impérium do souvislosti s dávnou řeckou minulostí

Na základech Leticie byl založen Řím.

- **Quintus Horatius Flaccus** – (65 – 8 př. n. l.)
 - stoupenec Augusta
 - lyrik, satirik
 - ódy, satiry, epódy
 - díla – Dopis Pisonům

- **Publius Ovidius Naso** – (43 př. n. l. – 18 n. l.)
 - lyrik
 - díla – **Proměny**

↓

250 řeckých a římských pověstí

- **Umění milovat**
- Tristia
- Dopisy z Pontu

- **Marcus Tullius Cicero** – (106 – 43 př. n. l.)
- **Gaius Julius Caesar** – (100 – 44 př. n. l.)
 - dílo – Zápisky o válce Galské
- **Titus Livius** – díla – knihy týkající se historie Říma

– *postklasické období* – rozvíjí se satira, filozofická próza, historická, zábavná

- **historická próza** – **Publius Cornelius Tacitus** – (55 – 120 n. l.)
 - díla – Germánia

↓

zmínka o území Boiohaemum – Bohemia (Čechy)

– Letopisy

- **satira** – **Decimus Iunius Iuvenalis** – (55 – 144 n. l.)
 - skladby

- **Marcus Valerius Martialis** – (40 – 104 n. l.)
 - epigramy

LITERATURA

– satirická próza – **Gaius Petronius** – díla – Satyricon

– **Lucius Annaeus Seneca**

– **Marcus Aurelius** – (121 – 180 n. l.)

evangelia – soubory textů popisující život a učení Ježíše Krista, tvoří hlavní část N. zákona

– apoštolé Marek, Matouš, Lukáš, Jan

evangeliář – výňatky z evangelií, vykládané při mších

elegie – pohřební báseň

óda – báseň doprovázená hudbou

satira – dílo, které komicky útočí na různé nedostatky lidí a vysmívá se jim

Střední období

Středověk – začíná rozpadem ZŘŘ (západořímská říše), (5. stol.)

– končí objevením Ameriky (1492)

křesťanství – monoteistické, jiný styl života, jiné hodnoty a cíle

3 společenské **vrstvy** – duchovní

– panovníci, šlechtici

– poddaní

ideály – mučedník, poustevník, – legendy

kláštery – centra vzdělanosti

lit. žánry – náboženského charakteru – modlitby, náb. písně,
náb. drama

– **orientální literatura** – **Persie** – básníci – **Firdausí** (11. stol.)

– epos Kniha králů

– **Nizámí** (13. stol.)

LITERATURA

- **Arábie** – **Mohamed** – vzniká Islám
 - korán
 - zábavná literatura – Pohádky z 1000 a jedné noci (9. – 16. stol.)

- **Indie** – světská literatura – poezie, drama
 - básník – **Kálidasa** – Oblak poslem lásky
 - drama Šakuntala (5. stol.)

 - **Súdraka** – Vasanasena

- **Čína** – poezie – zlatý věk
 - básník – **Li Po**
 - **Tu Fu**

 - dílo – Sen o červeném domě

- *středověké umělecké styly* – románský – vznikl na území bývalé ŘŘ
 - **stavby** – hrady (světské)
 - basiliky, rotundy (církev)

 - okna oblouková, masivní stavby

 - **písemnictví** – kožené vazby
 - knihy se opisovaly
 - iniciály – iluminace
 - brk + tuš

 - fresky

- gotický – měšťanské domy (světské stavby)
 - katedrály (církevní stavby)

 - lomený oblouk, rozety, vysoké štíhlé věže, žebrová křížová klenba, fiály – ozdobné věžičky

 - pieta – matka boží s ukřižovaným Kristem
 - madonna – matka boží s novorozencem

 - mistr Theodorik – malíř
 - Mistr treboňského oltáře

LITERATURA

– Mistr vyšebrodského oltáře

Giotto, Jan z Eycku, Hieronymus Bosch

stavitelé – Petr Parléř, Matyáš z Arrasu

literatura – od 5. – 15. stol. vzniká náb. literatura – latinská
– evangelia, kancionáře, misály
– od 9. stol. lit. památky v národních jazycích
– výhradně
– světské i v latině

poezie – epika – hrdinské eposy

Francie – Epos o Rolandovi
– Tristan a Isolda

Německo – píseň o Nibelunzích – vražda Sigfrída
– zhudebnil R. Wagner

Rusko – Slovo o pluku Igorově

dvorská lyrika – Francie – potulní básníci – trubadúři, truvéri
– hudební doprovod – žakéři

– Německo – minnesängři

útvary – **pastorela** – rytíř a pastýřka
– **alba** – svítáníčko
– **epistola** – milostná
– **kanzona** – milostná píseň

měšťanská literatura – próza, drama, ...
– náměty – nespravedlnost, útlak

– komický tón – ironie, satira, parodie

oblíbené útvary – fablieaux – komické povídky
– bajky – zvířecí eposy

LITERATURA

Přehled osobností:

Starověk – Mezopotámie

- Egypt
- Indie
- Čína
- Persie
- Hebrejci

– Řecko – *archaické období*

- Homér
- Hesiodos
- Ezop
- Archilochos
- Alkaios
- Sapfó
- Anakreon

– *attické období*

- tragédie – Aischylos
- Sofokles
- Euripidés

– komedie – Aristofanes

– próza historická – Hérodotos
– Thukýdídés

– próza filozofická – Sokratés
– Platón
– Aristoteles

– rétorika – Démostenés

– *helénistické období* – Menandros
– Theokritos

– Řím – *archaické období* – Livius Andronicus
– Titus Maccius Plautus

– *klasické období* – Titus Lukretius Carus
– Publius Vergilius Maro
– Quintus Horatius Flaccus
– Publius Ovidius Naso
– Marcus Tullius Cicero
– Gaius Julius Caesar
– Titus Livius

LITERATURA

– *postklasické období* – historická próza – Publius Cornelius Tacitus

– satira – Decimus Iunius Iuvenalis
– Marcus Valerius Martialis

– satirická próza – Gaius Petronius
– Lucius Annaeus Seneca
– Marcus Aurelius

Středověk – Persie – Firdausí
– Nizámí

– Arábie – Mohamed
– Indie – Kálidasa
– Súdraka

– Čína – Li Po
– Tu Fu

další látka

LITERATURA

Středověká literatura – poznámky 5.A GVN

Martin Konhefr, GVN

4. února 2007

Středověká literatura na našem území

- první – až od 9. stol.
- památky ve zlomcích, anonymní, časově nezařazeny, většina bez titulů (pojmenování podle prvních veršů), první památky náboženské (nečeské)

Konstantin, Metoděj

stará církevní slovanština – **staroslověnština**

hlaholice

↓

cyrilice

↓

azbuka

Proglas – předmluva k evangeliu – obhajoba slovanské liturgie

Život Konstantinův

Život Metodějův

– realistické bez fantastických prvků

legenda – vyprávění o životě svatých

- zázračné prvky, veršovaná, prozaická
- mnohé z legend zlidověly, dostaly se do nich prvky lidového vyprávění

na Velké Moravě – právnické texty

Nomokanon – pro církevní potřeby, přepisy, zákony

na českém území – také staroslověnské legendy

původní – **Život sv. Václava**

– z latiny přeložena do stsl.

Druhá stsl. legenda o sv. Václavovi

glosy – vpisky

stsl. – staroslověnština

LITERATURA

Kijevské listy

písně – Hospodine, pomiluj ny

– **Svatý Václav** – česká

V 11. stol. podléhá stsl. latinskému písemnictví. Vznikají legendy v latině s českými náměty.

Kristiánova legenda – život a umučení knížete Václava a babičky jeho,
sv. Ludmily

– legenda základem pro pozdější historickou literaturu

kronika – rozpoznávaly se jednoduché přípisky a letopisné poznámky

Kosmas – **Kronika česká** – Chronika Boemorum

– latinsky, cíle politické, umělecké

– církevní hodnostář, scestovalý

– dobrý vypravěč, v kronice je mnoho anekdot, vtipných příběhů, odboček od děje, přísloví, dialogů,..

– myslí česky – **bohemika** – česká slova v textu

– základ pro další písemnictví – (Dalimilova kronika,
Zbraslavská kronika,...)

– pokračovatelé – Kanovník vyšehradský

– opat Jarloch

kronika – zachycuje dějinné události c chronologickém sledu

Vznik česky psané literatury – v čele státu stojí rod Přemyslovců

Díky Přemyslu Otakaru I. **kolonizace českého území** – pohraničí němci

Na přelomu 14. stol. rychlý vývoj kultury – pronikání němčiny, pronikání zájmů měšťanstva a lidu – **laicizace** (dostávání laických prvků do literatury)

Vznikají různé žánry – nejstarší je **duchovní lyrika** – náb. písně a modlitby

Ostrovská píseň

Kunhutina modlitba

Spor duše s tělem

duchovní epika – většinou legendy

– Apokryf o Jidášovi

LITERATURA

- světská epika** – většinou neznáme autora
 - díla se zachovala neúplná
 - hrdinský epos Alexandreida
 - 13. – 14. stol
 - o Alexandrovi Makedonském

- gnómy** – trojverší
 - průpovědi, s mravním naučením

- kronika – Dalimilova kronika
 - česká tematika, veršované
 - české dějiny, zpracovává nejstarší pověsti
 - čerpal z Kosmovy kroniky
 - vlastenectví

Rozvoj kultury v době vlády Karla IV.

- velký společenský a hospodářský rozvoj
- založení university
- povýšení pražského biskupství na arcibiskupství
- odstraněna závislost na německých institucích
- Karel se opíral nejen o šlechtu, ale i o městský patriciát a církve

- Karel IV. nechal – přestavět Pražský hrad
 - postavit chrám sv. Víta
 - postavit Karolinum
 - postavit Nové Město
 - postavit Karlův most
 - postavit hrad Karlštejn
 - chtěl nechat obnovit stsl. liturgii v Emauzech (nepovedlo se)

- krásná literatura** – duchovní
 - světská (drama, satira,..)
 - nové žánry..

- Karel IV. – autor svého životopisu Vita Caroli (latinsky)
 - Majestes Carolina – zákoníku
 - Legendy o sv. Václavu

- požadavek nové kroniky – Přibík Pulkava z Radětína (Pulkavova kronika)

- Světská literatura** – zábavný a vzdělávací charakter
 - rytířské **eposy** – Tristram a Izalda – veršovaný

LITERATURA

– **próza** – vznik a rozvoj literatury k tichému čtení pro jednotlivce

zábavné povídky – erbovní povídka – Štylfríd a Bruncvík

román – Trojanská kronika

povídka – o Alexandru Velikém

exempla – mravoučný charakter

– díla Gesto Romanorum, Olomoucké povídky

rozvoj odborné prózy

– **verše** – satirické skladby – spjatý s lidovým a měšťanským prostředím

Hradecký rukopis – Desatero kázání božie

– Satiry o řemeslnících a konšelích

– Bajka